באשן תמים Cleome arabica – פורח במדבר (יולי 2017)

כתבה: **ערגה אלוני**.

באשן תמים *Cleome arabica* הוא בן-שיח עשבוני זקוף המשתייך למשפחת הבאשניים Cleomaceae (בעבר השתייך לצלפיים), המאופיין בפרחים גדולים ויפים. הצמח הוא ח"ש, אך במקומות לחים הצמח מתחדש. הענפים זקופים לרוב בלתי מסועפים ומסתיימים בתפרחת. באברי הצמח, למעט בפרחים, מצויות שערות בלוטיות דביקות המפרישות נוזל דביק המדיף ריח צחנה חריף. הבלוטות מייצרות, אוגרות ומפרישות חומרים כימים חריפים המגנים על הצמח מפני טריפת מזיקים.
העלים פשוטים אזמליים, נישאים על פטוטרת דקה וארוכה, וערוכים בסידור מסורג על הגבעול. העלים בבסיס הצמח גדולים מאלה שעל הענפים. בצד התחתון של הטרף בולטים שלושה עורקים.

באשן תמים – מראה כללי. צילמה: ערגה אלוני ©

התפרחת היא אשכול הנישא בראש הענף. הפרח יושב על עוקץ ארוך ובבסיסו חפה ירוק. הפרח דו-מיני, העטיף כפול, בעל 4 עלי-גביע קצרים מפורדים ומאוחים בבסיסם. ארבעת עלי הכותרת מוארכים, צבעם כתום-חום עם רשת עורקים מסועפת וצפופה בצבע אדום כהה. על כן במבט ראשון נראה צבע הפרח חום-אדום. אונות הכותרת אינן זהות בגודלן. הן צרות בבסיס ומתרחבות בהמשכן, כל האונות יוצאות מחלקו העליון של הפרח וזקופות כלפי מעלה לכיוון אחד. מתחתן בולטים האבקנים. האבקנים 6, זיריהם ארוכים וחופשיים בעלי אורך שונה, בסיסם מעורה בעוקץ השחלה (גינופור). המאבק מוארך, יושב אופקית על הזיר ובולטות בו שתי הלשכות. עמוד העלי מקושת ורחב מסתיים בצלקת עגולה שטוחה. בין בסיס האבקן לבסיס אונות הכותרת בולטים צופנים המפרישים צוף מבריק. השחלה עילית, עשויה עלה שחלה אחד עם שתי מגורות. בכל מגורה מספר ביציות המתפתחות לזרעים.

ההאבקה נעשית ע"י חרקים הנמשכים לצוף. הפרי המתפתח הוא הלקט מוארך הנראה במבט ראשון כתרמיל. ההלקט, נישא על עוקץ ומכיל מספר זרעים שעירים, בעת הבשלתם צבעם חום שחור.

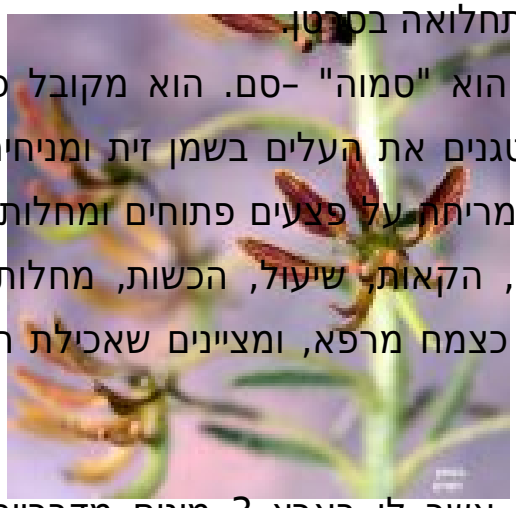
באשן תמים פורח ברוב ימות השנה, מדצמבר עד אוגוסט.

באשן תמים – תפרחת ופרחים. צילמה: ערגה אלוני ©
להגדלה – לחצו על התמונות

באשן תמים הוא צמח סודני הגדל בדרום הארץ בצידי דרכים, במדרונות, בוואדיות ובבתי-גידול מופרעים. שכיחותו רבה סביב ים-המלח, מצוי במדבר יהודה, בערבה ובהרי אילת.

בדיקות גנטיות מהשנים האחרונות מעידות על קירבה בין הסוג באשן למשפחת המצליבים. מעט מהמשותף בא לביטוי במבנה הפרח בן 4 עלי כותרת, ובריח החריף הנודף מהחומרים המצויים מהם. המצליבים והבאשניים מכילים גליקוזינולטים (Glucosinolates) – תרכובות אורגניות המכילות מולקולה של חד או רב סוכר עם קשרים ליסודות אחרים כמו גפרית וחנקן אשר בהתפרקותם לשמני חרדל מקנים טעם חריף. גליקוזינולטים ותוצריהם מוכרים כממריצי מערכת העיכול והדם, ובהפחתת הסיכון לתחלואה בסרטן.

ברפואה העממית הבדואית, שם ה**באשן** בערבית הוא "סמוה" –סם. הוא מקובל כצמח המרפא פצעים, הכשות נחש, ועקיצות דבורים. מטגנים את העלים בשמן זית ומניחים על הפצע או מקום הפגיעה. עלים חלוטים משמשים למריחה על פצעים פתוחים ומחלות עור. משרה עלים משמש לשתייה במצב של כאב בטן, הקאות, שיעול, הכשות, מחלות עור ומחלות כבד. גם בצפון אפריקה מתייחסים לצמח כצמח מרפא, ומציינים שאכילת הצמח ע"י בע"ח עלולה להסתיים במוות.

בישראל מיוצגים הבאשניים ע"י סוג אחד- **באשן**, אשר לו בארץ 3 מינים מדבריים: **ב. תמים, ב. תלתני,** ו**ב. עגול עלים**. בשנים אחרונות הוכנסו לגינון מיני באשן תרבותיים, אשר להם פרחים צבעוניים מרשימים.

ספרות:

פינברון-דותן נ דנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים. עמ'

.219-218

דנין א 1983 החי והצומח של ארץ ישראל. תל אביב, משרד הביטחון, כרך 10, עמ.10.

פרגמן-ספיר א 2008 פרחי עין גדי וחוף ים המלח. מדריך לצמחי בקע ים המלח וחוף עין גדי. רשות הטבע והגנים. עמ. 28.

קריספיל נ 1985 צמחי מרפא, מדריך שדה לצמחי המרפא של א"י. הוצאת דפוס המקור.

———————————————————————————-

A guide to medicinal plants in North Africa IUCN: www.portals.iucn.org

The Plant List: www.theplantlist.org

Watson L and Dallwitz MJ 2015 The families of flowering plants: Cleomaceae (Pax) Airy Shaw. Online Version.

==========

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: אלוני ע 2017 באשן תמים Cleome arabica – פורח במדבר (יולי 2017), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית" מספר 4.
https://www.kalanit.org.il/cleome-arabica